

новації у сфері нематеріальних активів (50% суми кредиту видається протягом реалізації програми модернізації і до 30% – на її завершальній стадії).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрова М. Гроші. Фінанси. Кредит [Текст]: навч. посібник / М. Александрова, С. Маслова; За ред. Г. Кірейцева. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 335 с.
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси [Текст]: навчальний посібник / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – 2-ге вид. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р., № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
4. Касьяненко В.О. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні [Текст] / В.О. Касьяненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, Т. II. – С. 200-204.
5. Михайловська О. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів / О. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 11 (53). – С. 101-110.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Державна служба статистики. – Київ, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія / С.В. Онишко. – Ірпінь: НАДПСУ, 2004. – 434 с.
8. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія) [Текст]: навч. посібник / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 1999. – 240 с.

УДК 338.58

Шапурова О.О.

*кандидат економічних наук, директор
Мелітопольського промислово-економічного коледжу*

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА ОЦІНКА

У статті розкрито сутність і класифікацію трансакційних витрат. У роботі розглянуто підходи до кількісної оцінки трансакційних витрат. Визначено вартість трансакційних витрат відповідно до галузей-аналогів.

Ключові слова: трансакційні витрати, право на власність, пошук партнерів, контракти, ціни, попит.

Шапурова Е.А. ТРАНСАКЦИОННЫЕ ИЗДЕРЖКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ И ОЦЕНКА

В статье раскрыты сущность и классификация трансакционных издержек. В работе рассмотрены подходы к количественной оценке трансакционных издержек. Определена стоимость трансакционных издержек в соответствии с отраслями-аналогами.

Ключевые слова: трансакционные издержки, право на собственность, поиск партнеров, контракты, цены, спрос.

Shapurova O.O. TRANSACTION COSTS: THEORETICAL ASPECTS AND EVALUATION

The article reveals the essence and classification of transaction costs. The paper considers approaches to measuring transaction costs. Determined the cost of transaction costs in accordance with branches – analogues.

Keywords: transaction costs, property rights, partner search, contracts, prices, demand.

Постановка проблеми. З розвитком економіки та сучасного підприємництва все більше уваги приділяється пошуку партнерів по бізнесу, отриманню інформації про них, проведенням переговорів, юридичному оформленню угод та контролем за їх виконання. Вищезгадані функції породжують значні господарські витрати фірми, що не повинно залишатися без уваги управлінців. У західній науці, починаючи з 50-х років ХХ століття, акцентують увагу на необхідності врахування цих витрат і вважають їх найбільш важливими в діяльності фірми.

Аналіз методологічних підходів до відображення трансакційних витрат в чинній економічній системі дає змогу дійти висновку: проблема визнання трансакційних витрат залишається дискусійною та нерозв'язаною через відсутність однозначного тлумачення сутності трансакційних витрат, чітких ознак класифікації та ґрунтовних методологічних підходів оцінки їхнього рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що емпіричні дослідження трансакційних витрат як на мікроекономічному, так і макроекономічному рівнях через низку складнощів теоретико-прикладного характеру мали лише частковий успіх. Перша спроба кількісного та якісного визначення трансакційних витрат у національній економіці була зроблена у відомій праці Дж. Уолліса та Д. Норта, яка наразі залишається

єдиним фундаментальним дослідженням такого характеру [6, с. 69].

Серед українських учених, які спробували адаптувати методіку та ідею американських вчених до оцінювання трансакційного сектору України, варто відзначити С.І. Архієреєва [2], І.С. Коропецького [4], Ж.В. Поплавську [7], М.В. Вергуненка [3]. Важливим внеском цих учених, незважаючи на розбіжності в дослідженнях, є спроба кількісно оцінити трансакційний сектор України на основі наявної статистичної інформації.

Для систематизації досліджень учених та формування теоретичного та методологічного аспекту трансакційних витрат нами поставлені наступні завдання:

- розкриття сутності трансакційних витрат та систематизація їх класифікацій;
- дослідження основних підходів до кількісної оцінки трансакційних витрат;
- визначення відповідно до кардиналістського підходу вартості трансакційних витрат виходячи з аналогічних галузей (трансакційних галузей).

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея виникнення і впровадження в економічну науку поняття «трансакційні витрати» походить від потреби суб'єктів, що приймають економічні рішення, володіти інформацією про те, яка частина понесених витрат на ведення господарської діяльності забезпечує приріст вкладеного капіталу (це основна вироб-

нича діяльність з виготовлення продукції (робіт, послуг), яка підлягає реалізації, та обслуговуюча діяльність, яка охоплює процеси отримання інформації про економічне та ринкове середовище, правові та політичні умови, специфіку попиту і пропозиції продукції, налагодження економічних та виробничих бізнес-зв'язків, виконання заходів з просування виготовленої продукції).

Т. Еггерссон визначає транзакційні витрати як «витрати, що виникають, коли індивіди обмінюються правами власності на економічні активи і забезпечують свої права на власність» [8, с. 25].

Схоже поняття має вчений Д. Норт. На думку науковця, «транзакційні витрати – витрати на оцінку корисних властивостей об'єкта обміну та забезпечення прав підприємців» [6, с. 69].

О. Вільямсон трактує транзакційні витрати як «витрати, пов'язані з поганою адаптацією до непередбачуваних подій і мають місце з порушенням відповідності механізму угод обставинам їх реалізації» [10, с. 90].

К. Ерроу трактує транзакційні витрати по-іншому. За його визначенням, «транзакційні витрати – це витрати на експлуатацію економічної системи та забезпечення прав власності» [9, с. 53].

На нашу думку, основоположною концепцією транзакційних витрат є концепція Р. Коуза, який у своїй статті «Природа фірм» уперше запропонував новий клас витрат, які набули назви «транзакційні». Вченим було здійснено спробу довести, що укладення угоди між господарючими суб'єктами на ринку неможливе без понесення певних витрат, які пов'язані з проведенням переговорів, укладенням договору, пошуком інформації, захистом прав власності [5, с. 11].

Проаналізувавши та узагальнивши різноманітні підходи до трактування сутності транзакційних витрат, на нашу думку, транзакційні витрати – це витрати на збирання та узагальнення інформації про ціни, попит, пошук партнерів, витрати на підготовку і виконання контрактів, в тому числі на організаційне управління цими процесами (проведення переговорів, здійснення нагляду, налагодження взаємозв'язків, ліквідації розбіжностей тощо).

Існує безліч класифікацій транзакційних витрат. Систематизуючи існуючий досвід, можна виділити такі групи транзакційних витрат:

1. Витрати пошуку інформації – це:

– витрати часу і ресурсів на отримання і обробку інформації;

– втрати від недосконалості інформації;

– витрати на пошук покупців чи продавців, витрати на отримання інформації про них, на отримання інформації щодо ситуації на ринку тощо.

2. Витрати на ведення переговорів та укладання угод – включають витрати на переговори щодо умов трансакції, на юридичне вивчення та оформлення угод.

3. Витрати вимірювання якості – це витрати на оцінку якості продукції. До них здебільшого відносять:

– витрати на спеціальну техніку, що дозволяє контролювати якість;

– витрати на стандартизацію;

– витрати на отримання права випускати продукцію під відомою торговою маркою.

4. Витрати на специфікацію (точне визначення) і захист прав власності – це:

– витрати на утримання судів, арбітражу, органів державного управління;

– витрати від неякісної специфікації прав власності;

– витрати часу і ресурсів, необхідних для поновлення порушених прав.

5. Витрати опортуністичної поведінки, що становлять елемент трансакційних витрат, який найбільш важко визначається. До цих витрат відносяться:

– витрати на контроль за виконанням угод, на страхування ризиків їх невиконання;

– витрат на запобігання непередбаченій поведінці контрагентів.

6. Витрати захисту від третіх осіб. Тобто витрати на захист від інших осіб (крім учасників угоди), які претендують на частку користі від реалізації положень угоди.

Крім теоретичної складової (категорій та класифікацій трансакційних витрат) вагомою частиною досліджень відносять до методологічної оцінки.

В економічній літературі існують два підходи до можливості кількісної оцінки трансакційних витрат: ординалістський і кардиналістський. Більшість дослідників у рамках нової інституціональної економічної теорії використовують ординалістський підхід, пояснюючи зміну структури трансакцій в економіці або у галузі, заміщенням внутрішньо фірмових трансакцій ринковими і навпаки, поява гібридних форм інституційних угод змінами у відносних трансакційних витратах.

Разом з тим була зроблена безліч спроб дати кількісну оцінку трансакційних витрат у кардиналістському варіанті, тобто отримати такі кількісні дані, які показували б величину трансакційних витрат або їх частку у валовому національному або валовому внутрішньому продукті, частку в ціні операції або як суму грошей (зокрема, грошову оцінку часу), необхідну для здійснення трансакції.

Відповідно до методичної пропозиції Дж. Уолліса та Д. Норта трансакційний сектор національної економіки має такі чотири складові:

1) трансакційні галузі приватного сектора економіки: це галузі, які прямо пов'язані з трансакційними видами діяльності, такі як торгівля, фінансове посередництво, страхування та операції з нерухомістю. Їхній внесок до ВВП у формі трансакційних послуг обчислено за даними про виплати за використаними ними ресурси;

2) трансакційні витрати, які виникають у підприємств, що належать до трансформаційних галузей. Для того щоб обчислити ці витрати, Уолліс і Норт визначили перелік професій, які безпосередньо пов'язані з наданням послуг трансакційного характеру («професії 1 типу»), наприклад, менеджери, адвокати, фахівці з питань зайнятості персоналу, бухгалтери, офісний персонал, продавці, бригадири, інспектори та охоронці тощо. Їхній внесок у ВВП оцінено за сумою їхньої заробітної платні;

3) трансакційні галузі суспільного сектору, до яких включаються послуги, що надаються державою з метою забезпечення здійснення ринкових трансакцій. У першу чергу до таких належать витрати на функціонування формальних інститутів, які є гарантами виконання угод, захисту прав власності, наприклад національна безпека або поліція, а також пошта, повітряний та водний транспорт, фінансова адміністрація, загальний контроль. Внесок цієї групи обчислено за сумою видатків з державного бюджету на їхнє утримання;

4) трансакційні витрати, які виникають в нетранзакційних галузях суспільного сектору, наприклад освіта, охорона здоров'я. Їхній внесок у ВВП обмежений сумою заробітної платні представників цих сфер.

Таблиця 1

Вартість трансакційного сектору у складі ВВП, %

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Валовий внутрішній продукт у ринкових цінах	947042	1120585	1349178	1459096	1505485
<i>Трансакційні галузі</i>	<i>338207</i>	<i>405717</i>	<i>480216</i>	<i>507597</i>	<i>539462</i>
<i>% трансакційних витрат у ВВП</i>	<i>35,71</i>	<i>36,21</i>	<i>35,59</i>	<i>34,79</i>	<i>35,83</i>
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	128440	162171	201746	210232	223114
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	76657	87269	108123	103869	109908
Інформація та телекомунікації	29853	33648	39124	44187	46328
Фінансова та страхова діяльність	51233	62609	59429	62336	66094
Операції з нерухомим майном	52024	60020	71794	86973	94018

Заслужує на увагу кількісний підхід до трансакційних витрат Х. Демсетца, де об'єктом аналізу стала Нью-Йоркська фондова біржа (НФБ) як засіб забезпечення швидкого обміну цінними паперами. На цій основі і трансакційні витрати були визначені як витрати використання НФБ для здійснення швидкого обміну акцій на гроші [1, с. 280].

Відповідно до кардиналістського підходу розраховано вартість трансакційних витрат виходячи з аналогічних галузей (трансакційних галузей).

Основні трансакційні галузі:

1. Фінанси та операції з нерухомістю.
2. Банківська справа і страхування.
3. Правові послуги.
4. Оптова та роздрібна торгівля.
5. Транспортні послуги

Виходячи з розрахунків, вартість трансакційних витрат складає 34-35%. Відмінність між витратами трансакційного сектору загалом і трансакційними витратами фірми зокрема дає змогу оцінити економію за рахунок виникнення фірми як інституту в суспільстві. Ця величина становить майже 50%. Створення фірми дає економію на загальних витратах шляхом трансформації трансакційних витрат незалежних агентів на відкритому ринкові у внутрішньофірмові.

Значна частка трансакційних витрат у різних країнах зумовлена збільшенням кількості потенційних суб'єктів господарських зв'язків, а отже, і здійснюваних ними трансакцій.

Висновки. Отже, трансакційні витрати є невід'ємною складовою механізму функціонування сучасної економічної системи і чинять значний вплив на забезпечення умов взаємодії економічних суб'єктів.

Проаналізувавши та узагальнивши різноманітні підходи до трактування сутності трансакційних витрат, на нашу думку, трансакційні витрати – це витрати на збирання та узагальнення інформації про ціни, попит, пошук партнерів, витрати на підготовку і виконання контрактів, в тому числі на організаційне управління цими процесами.

Систематизуючи існуючий досвід, нами сформовано такі групи трансакційних витрат: витрати пошуку інформації, витрати на ведення переговорів та укладання угод, витрати вимірювання якості, витрати на специфікацію (точне визначення) і захист прав власності, витрати опортуністичної поведінки, витрати захисту від третіх осіб.

Окрім теоретичної складової (категорій та класифікацій трансакційних витрат) вагому частину досліджень відносять до методологічної оцінки.

В економічній літературі існують два підходи до можливості кількісної оцінки трансакційних витрат: ординалістський і кардиналістський.

Відповідно до кардиналістського підходу автором розраховано вартість трансакційних витрат виходячи з трансакційних галузей.

Вартість трансакційних витрат складає 34-35% вартості валового внутрішнього продукту.

Значна частка трансакційних витрат у різних країнах зумовлена збільшенням кількості потенційних суб'єктів господарських зв'язків, а отже, і здійснюваних ними трансакцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алчян А. Производство, стоимость информации и экономическая организация / А. Алчян, Г. Демсец // Вехи экономической мысли: Теория отраслевых рынков. – Санкт-Петербург: Экономическая школа, 2003. – Т. 5. – С. 280-317.
2. Архиреев С.И. Институциональные издержки и рыночная трансформация / С.И. Архиреев. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 288 с.
3. Вергуненко М.В. Проблеми оцінки трансакційних витрат в умовах трансформаційної економіки / М.В. Вергуненко // Теорія і практика сучасної економіки: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 4-6 жовтня 2006 р. / відп. ред. В.І. Хомяков. – Черкаси: ЧДУ, 2006. – С. 43-45.
4. Коропецкий И.С. Сектор трансакций в современной Украине / И.С. Коропецкий // Экономика Украины. – 1997. – № 7. – С. 43-51.
5. Коуз Рональд. Фирма, рынок и право: пер. с англ. – М.: Дело, 1993. – 192 с.
6. Норт Д.К. Институты и экономический рост: историческое введение / Д.К. Норт. – М.: Thesis, 1993. – Т. 1, Вып. 2. – С. 69-91.
7. Поплавська Ж.В. Сектор трансакцій в Україні: проблеми оцінки і розвитку / Ж.В. Поплавська // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – 2007. – Вип. 103-1. – С. 89-94.
8. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / Т. Эггертссон; [пер. с англ. М.Я. Каждана; науч. ред. пер. А.Н. Нестеренко]; Акад. нар. хоз-ва при правительстве Рос. Федерации. – М.: Дело, 2001. – 407 с.
9. Эрроу К. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов / К. Эрроу // THESIS. – 1993. – Т. 1, Вып. 2. – С. 53-68.
10. Williamson O.E. Transaction Cost Economics: Handbook of Industrial Organization / Ed. by R. Schmalensee and R.D. Willig. – Elsevier Science Publishers B.V., 1989. – Vol. 1. – 90 с.